

2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

Evaluation of the Needs-Focused Qur'an Courses Curriculum in 2019 According to Student Opinions

Zeynep YAZICI¹ , Hasan MEYDAN²

Geliş Tarihi (Received): 01.08.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 28.08.2023

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2023

Öz: Eğitim kurumlarında uygulamaya konulan programlar belli bir süre sonra eskir ve ihtiyaçlara cevap veremez hale gelir. Bunun için söz konusu programların gözden geçirilmesi, eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesi, öğrenci görüşlerine yer verilmesi ile daha etkin ve verimli öğretim programlarının hazırlanmasına katkıda bulunulması gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı; 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının "amaç, içerik, öğrenme- öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme" açısından öğrenciler gözüyle incelenmesidir. Çalışmada veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amaçlarına yönelik verilerin toplanabilmesi için açık uçlu soruların yer aldığı bir görüşme formu hazırlanmıştır. Öğrencilerin verdiği cevaplar "amaçla ilgili, içerikle ilgili, öğrenme- öğretme süreciyle ilgili, ölçme ve değerlendirme ile ilgili ve genel" olmak üzere beş ayrı başlıkta toplanmış, bu cevaplar on beş temaya ayrılarak, frekans değerleriyle aktarılmıştır. Verilerin yorumlanmasında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında öğrencilerin görüşleri doğrultusunda güncellemeye ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Kur'an Kursları, Öğretim Programı, İhtiyaç Odaklı, Öğrenci.

&

Abstract: The programs put into practice in educational institutions become outdated after a certain period of time and become unable to meet the needs. For this reason, it is necessary to review these programs, examine them from a critical perspective, include student opinions and contribute to the preparation of more effective and efficient curricula. The aim of this study is to examine the 2019 Needs-Focused Curriculum from the perspective of students in terms of "purpose, content, learning-teaching process, measurement and evaluation". Semi-structured interview method was used in the data collection process. An interview form with open-ended questions was prepared to collect data for the purposes of the study. The answers given by the students were collected under five different headings as "related to purpose, related to content, related to learning-teaching process, related to measurement and evaluation, and general", and these answers were divided into fifteen themes and presented with frequencies. Content analysis method was used to interpret the data. As a result of the research, it was understood that there is a need to update the needs-based curriculum in accordance with the opinions of the students.

Keywords: Religious Education, Qur'an Courses, Curriculum, Needs-Focused, Student.

Atıf/Cite as: Yazıcı, Zeynep - Meydan Hasan. "2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi". *Dergiabant* 11/2 (Kasım 2023), 445-468. doi: 10.33931/dergiabant.1336334

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Zeynep Yazıcı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, zeynep.yazici7@ogr.sakarya.edu.tr.

² Prof. Dr., Hasan Meydan, Sakarya Üniversitesi, hasanmeydan@sakarya.edu.tr.

1. Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) sunduğu yaygın din eğitimi hizmetlerden birisi olan Kur'an Kursları toplumun önemli bir kısmının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı, ibadet, siyer, itikat ve ahlak konularını öğrendikleri kurumlardır. Günümüzde yetişkinlerin ilgi ve ihtiyaçlarının çeşitliliği ve güvenilir bilgi kaynağı ihtiyacının artışı dikkate alınarak sahil ve sağlam kaynaklara dayalı dini bilginin yaygınlaşmasını sağlayacak farklı kurs modelleri uygulanmaktadır. Bu amaçla yürürlüğe konulan İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları milli ve manevi duyguların canlı kalmasını sağlamak, bir arada yaşama ve beraberlik bilinci oluşturarak vatan, bayrak, şehitlik, sevgi, saygı, dostluk gibi milli değerleri güçlendirmek üzere farklı ihtiyaçlara hitap etmede esnek bir model sunan kurumlardır.³

İslam eğitim geleneğinde, Kur'an eğitimi çok köklü bir geçmişe sahiptir. Fakat Kur'an Kursları, cumhuriyete özgü bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında varlığı pek hissedilmeyen bu din eğitimi kurumu, günümüzde, köy ve kasabalardan, şehir merkezlerine kadar çeşitlilik gösteren bir çevrede, hemen her kesimden geniş halk kitlelerine genelde din, özelde ise Kur'an eğitimi veren önemli bir kurum haline gelmiştir.⁴

1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu ile örgün eğitim alanında köklü değişimler yaşanmıştır. Medreselerin yerine açılan İmam hatip okulları ve İlahiyat fakültelerinin varoluşsal sorunlar yaşadığı uzun yıllar boyunca Diyanet'in sınırlı sayıdaki Kur'an Kursları yegane resmi din eğitimi kurumu olarak kalmıştır. 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak açılan dokuz kurs toplumun ihtiyaçların görmekten uzaktı. Bu sayı 1945 senesinde ancak 61'e ulaşabilmiştir. Çok partili hayata geçilmesi ile kursların sayısında artış meydana gelmiş ve 1950 yılında 127'i bulmuştur. 1925'ten günümüze örgün eğitim kurumlarında zaman içinde kesintiye uğrayan din eğitimi, bazı sınırlamalar istisna edilirse, Kur'an Kurslarında günümüze kadar aralıksız bir şekilde devam etmiştir.⁵ 2000'li yıllardan sonra Kursların sayısında, eğitim çeşitliliği ve program yapılarında görülen gelişmelerle birlikte, programlarla ilgili bilimsel çalışmalar da artış göstermiştir.

2000'li yılların başlarından itibaren Kur'an Kurslarında yeniden yapılanma çalışmaları başlamış, bu çalışmalarda 'öğreten' değil 'öğrenen', 'konu' değil 'problem' merkezli, öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencinin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini dikkate alan yeni bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. İlk olarak 2004 yılında "Kur'an Kursları Öğretim Programı" ve "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı" yürürlüğe konmuş, böylece kurslar bilimsel programlara kavuşmuştur. Gelen talepler doğrultusunda 2010 yılında İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı adıyla yeni bir pilot çalışma başlatılmış "Kur'an Kursları Temel Öğretim Programları" ve "Ek Öğretim Programları" uygulamaya konulmuştur.⁶ 2010-2011 ve 2011-2012 eğitim öğretim yılında pilot olarak uygulanan İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları projesi, 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya başlamıştır. İhtiyaç odaklı kurslarla hizmet çeşitliliği sağlanmış, iş takvimi ya da başka gerekçelerle klasik kurslara devam etme imkânı bulamayanlara akşam ya da hafta sonu eğitim alma imkânı sunulmuştur.⁷ 2019 yılında ihtiyaç odaklı öğretim programı güncellenerek yeniden yayınlanmış olup halen 2019 programı uygulanmaktadır.

³ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin) (Ankara: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2012), 4-5; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (Ankara: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2019), 5-6.

⁴ Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları", ed. Mustafa Köylü, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları* (İstanbul: Dem Yayınları, 2018), 320.

⁵ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 457 akt. Kübra Kamer Ekici, "Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)" (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 39.

⁶ Bilal Yorulmaz, "Kur'an Kursu Öğreticileri ile Cami Görevlilerinin Okul Öncesi ve İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerine Ders Verme Durumlarına İlişkin Öz Algıları (İstanbul Örneği)", *Öneri* 10/39 (Ocak 2013), 149-150; Ahmet Koç, *Kur'an Kurlarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005), 381.

⁷ Sündüz Bingöl, *Kur'an Kursu Öğreticilerinde Empati (Kastamonu Örneği)* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 73- 75; Emine Kartal, *Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 89-91.

Kur'an Kursları, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğrenmenin yanı sıra hayata yeni ve anlamlı bir pencereden bakma, sosyalleşme, derdini paylaşma, depresyondan kurtulma, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti alma, günlük hayattaki sıradanlıktan kurtulup kursta değer kazanma, psikolojik rahatlama, problemlerini çözme, kendini ifade etme, özgüven kazanma, boş zamanlarını değerlendirme, güzel arkadaşlıklar edinme gibi imkânlar bulduğu yerlerdir.⁸ Ayrıca Kur'an Kursları, toplumda ahlaki çöküş, kargaşa, adaletsizlik, bencillik, çatışma gibi olumsuz yönelişlerin frenlenmesine katkıda bulunmaktadır. Işıkdoğan ve Aktürk'ün⁹ çalışmasında kursların işlevi ile ilgili olarak; toplumda pek çok hanımın, kurslar sayesinde sınırlarını aşip farklı kişilerle etkileşime girme imkânına kavuştuğu, sorunlarını çözebilecekleri bilgiler edindiği, bunun da ötesinde içini döküp rahatlama imkânı bulunduğu belirlenmiştir.

İnce'nin¹⁰ çalışmasına göre ise, Kur'an Kurslarında İslam'ın en temel kaynaklarını esas alan, her kesime hitap eden, kutuplaştırmayan ve ötekileştirmeyen bir dil kullanılan eğitim süreci, hanımların sosyal algı düzeylerinin artmasına, kursiyerlerin kaliteli sosyal ilişkiler geliştirmesine destek olmaktadır. Böylelikle bireyler toplumsal hayata daha aktif katılabilmektedir.

Öğrenciler kurslara gönüllü olarak katılmakta olup öğrenciler; yaş, eğitim durumu, medeni durum, ekonomik durum, mezuniyet, toplumsal rol ve statü vb. açılardan çeşitlilik göstermektedirler. Hitap edilen kitle; gencinden yaşlısına, memurundan emeklisine, ev hanımına, okuma-yazma bilmeyeninden, yükseköğretim mezununa kadar geniş bir yelpaze arz etmektedir.¹¹

2. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları

2000'li yıllara kadar Kur'an Kursları, genelde yasal statü ve yönetmelik değişiklikleri ile ele alınmış, kurslardaki eğitimin niteliğine dair köklü adımlar atılamamıştır. Başkanlık ancak 2000 yılından sonra kurslarda eğitim ile ilgili yeniliklere gidebilmiştir.¹² 2004-2005 öğretim yılından itibaren Kur'an Kurslarında, önemli bazı niteliksel gelişmeler ve yeniden yapılanma çalışmaları ortaya çıkmıştır.¹³ Özellikle 2005 yılından itibaren bu kurumların fiziki ve teknik alt yapılarında, öğretim programlarında, ders kitapları ve diğer öğretim materyallerinde, mevzuatında bir takım değişikliklere gidilmiş, öğrencilerin yeterliliklerini geliştirmek için yeterlik belirleme ve hizmet içi eğitim uygulamaları gerçekleştirilmiştir.¹⁴ 2004'e kadar öğretmen merkezli olan Kur'an Kursu öğretim programları, yapılan bilimsel çalışmalar, yaygın ve örgün eğitim kurumlarındaki tecrübeler ve pedagojik ilkelere istinad edilerek güncellenmiştir.¹⁵

2010 yılına gelindiğinde ise, DİB'in 16.09.2010 tarihli ve B.02.1.DİB.0.72.03.254/79522 sayılı onayı ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 01.09.2010 tarih ve 2010/81 sayılı kararı ile 2010-2011 öğretim yılında pilot olarak 8 ilde (Ankara, Düzce, İstanbul, İzmir, Kayseri, Rize, Tekirdağ ve Van) İhtiyaç Odaklı Öğretim Projesi başlatılmıştır. 2011-2012 eğitim öğretim yılında daha önce pilot projenin başlatıldığı 8 ilin tamamında ve büyükşehir statüsünde olan "Adana, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Mersin, Kocaeli, Konya, Samsun ve Sakarya" müftülüklerinin uygun göreceği 10 kursta, diğer

⁸ Kartal, *Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği*, 89-91.

⁹ Davut Işıkdoğan - Müberra Aktürk, "Kuran Kurslarının Kadınların Din Eğitimine Katkısı (Diyarbakır Örneği)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1, (2012), 82.

¹⁰ Abdullah İnce, "(Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları", *Diyanet İlmî Dergi* 2/53 (2017), 170.

¹¹ Ahmet Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005), 41-44; M. Akif Kılavuz, *Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2005), 43, 71; M. Emin Ay, *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları* (Bursa: Düşünce Kitabevi, 2005), 20-22.

¹² Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Kur'an Kursları Öğretim Programı* (Ankara: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2004), 4-5; Esra Oğul, *Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an Kursları- Toplumsal Boyut* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 64.

¹³ Cahit Baltacı, *Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri, Kur'an Kurslarında Eğitim- Öğretim ve Verimlilik* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000), 18.

¹⁴ Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları", 320-326.

¹⁵ M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kuran Kursu* (Ankara: DİB Yayınları, 2008), 153.

illerde ise 5 kursta devam ettirilmiştir. Kurslar; kayıt dönemlerinde vaaz, hutbe, afiş, yerel medya vb. iletişim araçları kullanılarak “Saatini sen belirle” sloganıyla halka duyurulmuştur.¹⁶ Pilot uygulamaların gerçekleştirildiği kurslarda kursiyer artışı başta olmak üzere projeye ilişkin olumlu geri bildirimler alınmıştır.¹⁷ 2010-2012 arası pilot çalışmalarından alınan olumlu geri bildirimler sonucunda 28.08.2012 tarih ve 924 sayılı başkanlık onayı ile 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmak üzere “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı” yayınlanmıştır.¹⁸ 2019 yılına gelindiğinde, 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim programı güncellenmiş ve 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı yayınlanmıştır.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programlarında, İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarının; “muhatabın ilgi, beklentileri, mahalli şartları, pedagojik ihtiyaçları, hazır bulunuşluğu, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini ve bireysel farklılıklarını dikkate aldığı, öğrenen ve problem merkezli yöntem ve teknikleri kullandığı, çerçeve-esnek öğretim programı anlayışı benimsendiği” ifade edilmektedir.¹⁹ Ayrıca program gereğince; öğrencilerin, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre neyi ne kadar işleyeceklerine karar verdiği, yorumlayan, sorgulayan, iş birliği yapan, araştıran bir anlayış ile ölçme ve değerlendirmeyi de temel kabul eden bir program olduğu, konularda kolaydan zora, somuttan soyuta, yakından uzağa, öğretim ilkeleri göz önünde bulundurulduğu, konu özelliği ve yaş grubuna uygun olarak; drama, münazara, soru-cevap, anlatım, sunum, tartışma vb. öğretim yöntem ve tekniklerinden kuşatıcı, birleştirici, umut verici bir üslup benimsenerek eğitim öğretimin devam ettirilmesi planlanmaktadır.²⁰

3. İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarının Özellikleri ve Hitap Ettiği Kitle

DİB’in 2022-2023 öğretim yılı istatistiklerine göre Türkiye’de 16.537 İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu bulunmaktadır. Bu kurslarda 20.974 öğretici görev yapmış ve 50.997 erkek ve 428.681 kadın olmak üzere toplam 479.678 öğrenci eğitim görmüştür.²¹ Eylül-Haziran arasında eğitimin düzenli devam ettiği klasik kurs sistemine devam etme imkânı bulamayan tarım işçileri ve mevsimlik işçiler veya kamu ya da özel sektörde çalışanlar, ayrıca annelik, ev hanımlığı gibi rolleri olanlar ihtiyaç odaklı kursların esnek yapısı ile yeni bir imkân kavuşmuştur. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile vatandaşların, hafta içi veya hafta sonu tercih ettikleri gün ve saatlerde, arzu ettikleri öğretim programında gündelik işlerinden uzaklaşmadan Başkanlığın bu hizmetlerinden istifade etmeleri sağlanmaktadır.²²

Muhatapları yetişkin bireylerden oluşan Kur’an kurslarının, özelde de İhtiyaç Odaklı kursların yetişkin eğitiminin ihtiyaç ve koşullarına göre şekillenmesi gerekmektedir. Yetişkinlerin öğrenmeye karşı motivasyonları farklıdır. Yetişkinler kendi koşullarına uyan, esnek şartlarda eğitim almak isterler. Verilen eğitim, yetişkinin problemlerinin çözümüne destek olmalı ve ihtiyacına cevap vermelidir. Ders programının içeriği cazip gelmelidir. Yetişkinler, gönüllerine hitap etmeyen ve ihtiyaç hissetmedikleri şeye ilgi göstermemektedirler. Yetişkinlerin biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal farklılıkları, eğitimsel ihtiyaç ve isteklerdeki farklılıkları, öğrenme şekilleri, öğrenme beklentileri vs. hesaba katılması gerekmektedir. Öğrenme şekilleri farklı olan yetişkinin zekâsı, kişiliği, yaşı, aldığı eğitim, önceki tecrübelerinin tümü öğrenme şeklini etkilemektedir.²³

¹⁶ Hatice Zengin, Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur’an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 24; Enes Çınar, İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği) (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 64

¹⁷ Fatma Kotan, DİB İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Projesi Raporu (Ankara, 2012), 2-3 akt. Mehmet Korkmaz, *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi Kur’an Kursları: Kayseri Örneği* (Kayseri: Tezmer, 2013), 7.

¹⁸ (DİB), İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (2012), 5; Korkmaz, *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi Kur’an Kursları: Kayseri Örneği*, 7.

¹⁹ (DİB), İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (2012), 7.

²⁰ (DİB), İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (2019), 6-7-8.

²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), 2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu (Ankara- Şubat 2023), 154.

²² (DİB), İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (2012) 4-5; (DİB), İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (2019), 5-6; Korkmaz, “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları”, 327.

²³ Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2020), 185-203; Abdurrahman Dodurgalı, *Sevgi Peygamberi ve Yetişkin Din Eğitimi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020), 21.

Yetişkin eğitiminin özellikleri İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının amaçları ile uyumlu görünmektedir. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının hitap kitlesi olan yetişkinler, eğitimde daha seçici, daha pratik ve esnek çözümlere odaklanmayı talep ederken İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı esnek, problem ve öğrenci merkezli bir program olma, yetişkinlerin kendine özgü öğrenme koşullarına hitap etme iddiasındadır. Bunun ne kadar gerçekleştiğinin tespiti için öğrencilerin programa ilişkin görüşlerinin, duygu, düşünce ve ihtiyaçlarının tespiti önem arz etmektedir. Çalışmamızda, "amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme" açısından yetişkin öğrenciler gözüyle 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı incelenecektir.

4. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu ile İlgili Çalışmalar

Program geliştirme; "Eğitim programının hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Öğretim programı güncel ihtiyaçlara bağlı olarak eğitim süreçlerini yapılandırmayı sağlayan bir planlamayı ifade eder. Bu nedenle güncel gelişme ve ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli program değerlendirme ve geliştirme çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bir eğitim programı değerlendirilirken, ihtiyaçlara ve beklentilere cevap verebiliyor mu, öğrencilerin bireysel ilgi ve beklentileri dikkate alınıyor mu, konu ile alakalı gelişmelere uyum sağlıyor mu? sorularına verilen cevaplar incelenir ve değerlendirilir.²⁴

Kur'an Kursları programlarının yetişkinin öğrenme ihtiyacına cevap verip vermediğini, öğrenme süreçlerinin başarılı olup olmadığını anlamaya yönelik birtakım araştırmalar yapılmıştır. Ali Ünal²⁵, Hatice Semiz²⁶, Safiye Süngü²⁷, Ayşe Özyurt²⁸ ve Selma Çınar'ın²⁹ çalışmaları Kur'an Kurslarının İhtiyaç Odaklı Öğretim Programlarından önceki programlarını ele alması yönüyle araştırmamızdan ayrılmaktadır. Ayrıca kitap olarak yayımlanan, Ahmet Koç³⁰, M. Faruk Bayraktar³¹, M. Akif Kılavuz³², M. Emin Ay'ın³³ çalışmaları alanda ilk çalışmalar olarak önemli olmakla birlikte Kur'an Kurslarının geçmişte uygulanan programlarıyla ilgili bulgular içermektedir.

Emine Kartal³⁴, Davut Işıkdöğün-Müberra Aktürk³⁵, Enes Çınar³⁶, Hatice Zengin³⁷ ve Kübra Kamer Ekici'nin³⁸ çalışmaları, araştırmamız için önemli bilgiler içermekle birlikte, bizim çalışmamıza basamak olması yönüyle takdir ettiğimiz, fakat güncelliğini yitirmiş olan 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programını

²⁴ Soner Özdemir, "Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye'de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi", *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/2 (2009), 127 akt. Ekici, *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*, 53.

²⁵ Ali Ünal, *Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim (Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

²⁶ Hatice Semiz, *Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

²⁷ Safiye Süngü, *Kuran Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

²⁸ Ayşe Özyurt, *Kur'an Kurslarında Kadınlara Yönelik Din Eğitimi (Kartal Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

²⁹ Selma Çınar, *Kur'an Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi (Samsun Örneği)* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

³⁰ Ahmet Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005).

³¹ M. Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1992).

³² M. Akif Kılavuz, *Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2005).

³³ M. Emin Ay, *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları* (Bursa: Düşünce Kitabevi, 2005).

³⁴ Emine Kartal, *Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

³⁵ Davut Işıkdöğün - Müberra Aktürk, "Kuran Kurslarının Kadınların Din Eğitimine Katkısı (Diyarbakır Örneği)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/ 1 (2012).

³⁶ Enes Çınar, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

³⁷ Hatice Zengin, *Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçları Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği* (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

³⁸ Kübra Kamer Ekici, *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020).

yetişkin gözüyle incelemesi yönüyle araştırmamızdan ayrılmaktadır. Dolayısıyla yetişkin öğrencilerin gözüyle Kur'an Kurslarının ve İhtiyaç Odaklı Kursların değerlendirildiği pek çok çalışma yapılmış olmakla birlikte, yürürlükteki 2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının öğrenci görüşleri ile değerlendirilmesi yönüyle çalışmamız diğerlerinden ayrılmaktadır. Öğrencilerin değerlendirmelerinin programlara yansıtılmasının bir ihtiyaç olması ve son program özelinde bu doğrultuda bir çalışma bulunmaması nedeniyle bu çalışmanın hem literatüre hem de ihtiyaç odaklı kursların program geliştirme çalışmalarına katkı yapacağı değerlendirilmektedir.

5. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının "amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme" açısından öğrenciler gözüyle incelemektir.

Araştırmada şu sorulara cevap aranmaktadır:

- 1- Öğrencilerin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarına geliş amaçları nedir? Bu amaçların 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programındaki amaçlara uygunluğu ne durumdadır?
- 2- Öğrenciler hangi konularda eğitim almaya ihtiyaç duymaktadır? Bu konuların 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında bulunma durumu nedir?
- 3- Öğrencilerin 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında iyi öğrendikleri ve anlamakta çok zorlandıkları konular nelerdir?
- 4- Öğrenciler, program dahilinde uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerini nasıl değerlendirmektedirler?
- 5- Öğrencilerin bulunduğu kursta/sınıfta ölçme ve değerlendirme nasıl yapılmaktadır? Öğrenciler ölçme ve değerlendirmeyi faydalı bulmakta mıdır?
- 6- Öğrencilerin imkân verilse kurslarda değiştirmek istedikleri şeyler nelerdir?

6. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma modelinde yapılmıştır. Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel araştırma; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır. Nitel araştırmalarda elde edilen veriler kıyaslamalar yapmayı sağlayan sayısal sonuçlar vermez. Bunun yerine çalışma grubundaki bireylerin kanaatleri, tecrübeleri, duyguları, düşüncelerinden oluşan anlatıların içinden anlamlı kategoriler, temalar ve eğilimler çıkarsama imkânı verir.³⁹

Çalışmamızda veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakat tekniği yoluyla gönüllü katılımcıların araştırma probleminde ilişkin görüşlerini mümkün olduğu kadar doğal bir süreç içerisinde ve kapsamlı biçimde belirlemek amaçlanmıştır.⁴⁰ Araştırmanın amaçlarına yönelik verilerin toplanabilmesi için açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır.

Verilerin yorumlanmasında içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları anlaşılır bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır. Çalışma grubunda yer alanların görüşleri sistematik olarak tanımlanıp sonuçlar çıkartılarak okuyucuya sunulur.⁴¹ Çalışmada araştırma ve yayın etik kurallarına uyulmasına özen gösterilmiştir.

7. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde nitel araştırmada amaçlı örneklem belirleme tekniklerinden kolay erişilebilir örnekleme kullanılmıştır. Bu teknikte çalışma alanı açısından maksimum veriyi elde etmeyi

³⁹ Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2021), 44-45.

⁴⁰ Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, 44-45.

⁴¹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 109-123.

sağlayacak ve ulaşılabileceği en kolay veri kaynaklarına ulaşmak esastır.⁴² Temel program uygulayan ihtiyaç odaklı öğrenci mülakatları, Ankara ili Etimesgut ilçesindeki sosyokültürel-ekonomik yönden farklı beş ayrı mahalleden seçilmiş Kur'an Kurslarında gerçekleştirilmiştir. Etimesgut Müftülüğüne bağlı, 'Fatih Kız Kur'an Kursu, Hz. Ali Camii Kız Kur'an Kursu, Ahi Mesud Söğüt Camii Kur'an Kursu, Kaşmir Kur'an Kursu, Ankara Batı Adliyesi D Grubu Kur'an Kursu'ndan öğrenciler çalışmaya dâhil edilmiştir. Kurslarda en az bir dönem eğitim almış, temel eğitim programında aktif olarak eğitim gören yetişkin kadın öğrencilerden, farklı yaş, eğitim ve meslek gruplarından öğrenciler seçilmiştir. Temel eğitim kurslarından ikişer, toplamda 10 öğrenci çalışmaya katılmış olup mülakatlar yüz yüze gerçekleştirilmiştir. İhtiyaç odaklı öğretim programı, temel öğretimin yanı sıra 7 kısa süreli programı da kapsamaktadır. Daha kapsayıcı bilgi elde edilmesi için kısa süreli programların her birinden birer öğrenci seçilerek 6 öğrenci ile görüşülmüştür. Kısa süreli programlardan "hafta sonu öğretim programı" öğrencileri, genelde hafta içi okula giden çocuklardan oluştuğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca İhtiyaç Odaklı Kurslarda uygulanan çevrim içi eğitimler araştırmamızın dışında tutulmuş, yüz yüze eğitim uygulayan kısa süreli programlardan katılımcı seçilmiştir. Netice itibarıyla Etimesgut ilçesinde Kısa Süreli İhtiyaç Odaklı Kurslardan Cuma dersleri, Tefsir ve Hadis programlarında yüz yüze eğitim veren kurslardan çalışma grubuna katılım sağlanmıştır. Akait, İlmihal ve Siyer dersleri Etimesgut ilçe sınırlarında herhangi bir kursta yüz yüze eğitim yapan bir sınıf bulunmadığı için, Yeni Mahalle Müftülüğünde bu üç dersten kısa süreli program yapan kurslardan öğrenciler araştırmaya dâhil edilmiştir. Akait ve İlmihal programındaki öğrenciler, yüz yüze değil de görüşme formuna cevapları yazarak mülakatı gerçekleştirmeyi tercih etmişlerdir. Etimesgut Müftülüğünden; Atakent Merkez Camii Kur'an Kursu, Bağlıca Hz. Hamza Camii Kur'an Kursu, Fatih Kur'an Kursu; Yeni Mahalle Müftülüğünden ise, Hisarcıkloğlu Beştepe Nazife Güngör Kur'an Kursu, Mesa Ahmet Bölünmez Kur'an Kursu, Hz. İbrahim Kur'an Kursu araştırmaya dâhil edilmiştir. Verilerin sunumunda temel öğretim program öğrencileri Ö1, Ö2... olarak, kısa süreli program öğrencileri KS-C, KS-A, KS-İ, KS-T, KS-H, KS-S şeklinde derslerinin baş harfiyle isimlendirilmiştir.

Belirlenen 11 kurstan araştırmaya katılan toplam 16 Kur'an Kursu öğrencisinin; 1'i ilkököl, 2'si ortaokul, 4'ü lise, 3'ü önlisans, 4'ü lisans, 2'si yüksek lisans mezunudur. Öğrencilerin yaş aralığı, 23-63 arasında değişmektedir. Öğrencilerin 6'sı ev hanımı, 3'ü emekli, 2'si üniversite öğrencisidir. 5 öğrenci ise, aktif bir şekilde çalışmaktadır. Çalışma grubuna ait bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Mülakat Yapılan Temel Öğretim ve Kısa Süreli Program Öğrencilerine Ait Bilgiler

Kodu	Yaşı	Eğitim Durumu	Meslek
Ö1	49	Lise	Ev Hanımı
Ö2	49	Lisans	Emekli
Ö3	42	Ortaokul	Ev Hanımı
Ö4	28	Ortaokul	Ev hanımı
Ö5	34	Ön lisans	Çalışıyor
Ö6	63	İlkokul	Ev Hanımı
Ö7	48	Lisans	Çalışıyor
Ö8	52	Ön lisans	Çalışıyor
Ö9	51	Lise	Emekli
Ö10	58	Lisans	Emekli
KS-C	23	Lisans	Öğrenci
KS-A	41	Y. Lisans	Çalışıyor
KS-İ	24	Lise	Öğrenci
KS-T	48	Lise	Ev Hanımı
KS-H	50	Ön Lisans	Ev Hanımı
KS-S	35	Y. Lisans	Çalışıyor

⁴² Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 109-123.

8. Verilerin Toplanması

Araştırmanın amacına uygun veri toplama aracı hazırlamak için öncelikle literatür ve 2004, 2012 ve 2019 öğretim programları ayrıntılı olarak incelenmiş ve kendisi de bir Kur'an Kursu öğreticisi olan araştırmacılardan birisi tarafından öğrenciler ve Kur'an kursu öğretmenleri ile ön görüşmeler yapılmıştır. Hazırlanan taslak forma uzman görüşleri vasıtasıyla son hali verilmiştir. Görüşme formu öğrencilerin kişisel bilgilerinin alındığı giriş bölümü dışında 5 bölümden ve 15 sorudan oluşmaktadır. Veri toplama süreci 08.06.2023 tarihinde başlamış olup 21.06.2023 tarihinde sona ermiştir.

Uygulama öncesinde Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 07.06.2023 tarihli ve 58 sayılı toplantısında alınan "15"nolu karar ile izin alınmıştır. Görüşme öncesi katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve görüşmeler yaklaşık 30 dakika sürmüştür. Katılımcıların onayı ile veriler görüşme formları ve ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır.

9. Bulgular

9.1. Amaçla İlgili Bulgular

9.1.1. Öğrencilerinin Kursu Geliş Amaçları ile İlgili Görüşleri

Araştırma grubunun kursu geliş amaçlarını öğrenebilmek amacıyla kendilerine "Kur'an Kursuna geliş amacınız nedir?" sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 2'de temalarına göre sıralanmıştır.

Tablo 2: Kursu Geliş Amaçlarına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Dini Eğitim	Kur'an-ı Kerim Öğrenmek	7
	Tecvit Öğrenmek	5
	Dini Bilgilerimi Artırmak, İbadetlerimi Doğru Bir Şekilde Yerine Getirme	3
	Kur'an-ı Anlamak ve Uygulamak	5
	Dinimi Kulaktan Dolma Bilgilerle Değil, Asıl Kaynağından Öğrenmek	4
	Hadisleri, Sünnetleri Daha İyi Öğrenmek	3
	Kur'an'ın Tefsirini Öğrenmek	2
	Din Eğitimimi Güçlendirmek, Dinle Bağımı Koparmamak	3
	Kendimi Geliştirmek, Bilmediklerimi Öğrenmek, Bildiklerimi Tazelemek	2
	İlahiyat Öğrencisi Olarak Diyanetin Sınavlarına Hazırlanmak	1
	Eşime, Çocuklarıma, Aileme Faydalı Olmak	3
Maneviyat	Manevi Güç Alma	4
	Psikolojik Rahatlama, Sıkıntıları Unutmak	5
	Huzur Bulmak	2
	Dünyevileşmemek	1
	Vesveselerden Kurtulmak	2
	Cuma Müminlerin Bayramı, Bu Bayramı İyi Değerlendirme	1
	Ölmüşlerimize Yasin Okuyup Dua Göndermek	1
	Sohbet Dinlemek	1
Sosyalleşme	Sosyalleşme ve Arkadaş Bulma	3

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin kursu geliş amaçlarını, dini eğitim, maneviyat ve sosyalleşme olarak üç ana temada ifade ettikleri görülmektedir. Bu temaların da sırasıyla on bir, sekiz ve bir alt temaya ayrıldığı görülmektedir. Çoğu öğrenci kursu birden fazla amaç için gelmektedir. Örneğin Ö2'nin ifadelerinden kursu hem din eğitimi hem maneviyat hem de sosyalleşme için geldiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda bu temalar birbirlerinden tamamen ayrı hususlar olarak değil, birbirleriyle bağlantılı olarak düşünülmelidir.

Ana temalar açısından bakıldığında öğrencilerin kurslara daha çok din eğitimi amacıyla geldikleri, din eğitimi amacının ise özellikle "Kur'an öğrenme" (7), "tecvit öğrenme" (5) ve "Kur'an'ı anlama ve uygulama" (5) üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda öğrencilerin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarına geliş amaçları esas itibariyle –kuruma adını da veren– Kur'an'ı öğrenmektir. Öğrencilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

"Kur'an okumayı öğrenmek, anlamak ve tabi ki yaşamak amacıyla geldim."(Ö6)

Bunun yanında din eğitimi amacıyla kursa gelen öğrencilerin "dinimi kulaktan dolma bilgilerle değil asıl kaynağından öğrenmek" (4), "ibadetlerimi doğru bir şekilde yerine getirmek" (3), "sünnetleri daha iyi öğrenmek" (3), "aileme faydalı olmak" (3), "kendimi geliştirmek" (2) gibi sebepler de saydıkları görülmekte olup öğrencilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Dinimi kulaktan dolma bilgilerle değil, asıl kaynağından doğru bir şekilde öğrenmek amacım." (KS-H)

"Bilgilerim hep kulaktan dolma idi. Amacım taklidi imanımı tahkiki imana çıkarmak." (Ö1)

Ana tema olarak maneviyat, din eğitiminden sonra ikinci sırada gelmektedir. Maneviyat teması altında birbirine çok da uzak olmayan "psikolojik rahatlama, sıkıntılarımı unutmaya" (5), "manevi güç alma" (4), "huzur bulmak" (2), "vesveselerden kurtulmak" (2) sebepler sayılmıştır. Bu konuda öğrenci görüşleri şu şekildedir:

"Namazlarımı daha düzgün kılabilmek, ibadetlerimi hakkıyla öğrenmek, huzur bulmak, eksik olduğumu biliyorum. Eksiklerimin nerde olduğunu çıkaramayınca evham oluyordu. Namazdan soğuyordum. Vesvese giriyordu. Olmuyor, olmuyor diye kendim tereddüte düşüyordum. O huzursuzluk beni çok yıpratıyordu..." (Ö10)

Sosyalleşme bağlamında ise üç öğrencinin "sosyalleşme ve arkadaş bulmayı" kursa geliş amaçlarından biri olarak saydığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin görüşlerinden örnek şu şekildedir:

"...Ayrıca arkadaşlık ortamım olsun ve sosyalleşeyim diye geldim..." (Ö2)

9.1.2. Öğrencilerin Kursa Gelirken Hedefledikleri Amaçların Gerçekleşip Gerçekleşmediği ile İlgili Görüşleri

Öğrencilerin hangi amaçlarla kursa geldikleri Tablo 2'de verilmişti. Öğrencilere "Kursa gelirken hedeflediğiniz amaçlar gerçekleşti mi?" şeklinde soru yöneltilip bu amaçların gerçekleşme durumları belirlenmek istenmiştir. Ayrıca öğrencilere "Amaçlar gerçekleşmiyorsa nedenleri neler olabilir?" şeklinde soru da yöneltilmiştir. Öğrenci cevapları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi	Kesinlikle Gerçekleşti	8
	Hocamızın Sayesinde Hepsi Gerçekleşti	5
	Gerçekleşti, Hatta Daha Fazlası Gerçekleşti	3
	Gerçekleşiyor Ama Sıfırdan Öğrensek Daha Kolay Olurdu.	7

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin kursa gelirken hedefledikleri amaçların gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu hedeflerini "kesinlikle gerçekleşti" (8), şeklinde ifade ederken, bazı öğrenciler "hocamız sayesinde hepsi gerçekleşti" (5), bazısı ise "daha fazlasının gerçekleştiğini" (3) dile getirmişlerdir. Bu hususta öğrencilerin görüşlerin şu şekildedir:

"Gerçekleşti hatta çok daha fazlası gerçekleşti. Bu mülakatı kabul etmekteki amacım çalışan kadınların da 'Kur'an öğrenmek istiyorum ama buna imkanım yok' diyenlere örnek olsun diye." (Ö5)

“Ben hedefime kesinlikle ulaştım. Kur’an’ı bi sadece okumak var. Bir de anlayarak, kavrayarak, peşine düşerek yaşamak var. Böyle bir kursa katıldığım için çok memnunum.” (Ö1)

Öğrenci ifadelerinden de anlaşıldığı üzere öğrencilerin kursa geliş amaçları gerçekleşmektedir. Bütün öğrencilerin bu görüşte olması ise kayda değerdir. Hedeflenen amaç gerçekleşmiyorsa nedenleri neler olabilir sorusuna ise öğrenciler “Kur’an okurken ve ezberlerde çocukken öğrenilen yanlışları düzeltmenin çok zor olduğu sıfırdan öğrenilse daha kolay olacağı”(7) şeklinde cevap vermişlerdir.

Bazı öğrencilerden elde edilen bulgulara göre ise, hedeflerinin gerçekleşmesinde öğreticilerin pozitif tutumları ve donanımlarının iyi olmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

“...Hocamız çok güler yüzlü ve donanımlı. Hocamız sayesinde bütün amaçlarım gerçekleşti. Tefsir ders günü rutinim oldu, o gün ne bir yere giderim ne misafir kabul ederim...” (KS-T)

9.1.3. Dini Konularda Eksik Oldukları Konularla İlgili Görüşleri

İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu öğrencilerinin eksik olduğu konuları öğrenmek amacıyla “Dini konularda daha çok hangisinde eksik olduğunuzu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 4’te temalarına göre sıralanmıştır.

Tablo 4: Dini Konularda Eksik Oldukları Konulara İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Kur'an'la İlgili	Kur'an, Namaz Sureleri ve Ezberler	7
	Surelerin Tefsiri	3
İbadet Konuları	Namaz	6
	İlmihal Konuları ve İbadetler	8
Hadis ve Siyerle İlgili Konular	Peygamber Efendimizin Hayatı	5
	Sahabelerin Hayatı	2
	Peygamberimizin Sözleri(Hadisleri)	1
İtikat Konuları	Kur'an'da Geçen Peygamberlerin Hayatı	5
	İman Esasları, İnançla İlgili Konular	1
Ahlaki Konular	Güzel Ahlakı Geliştirmeye Yönelik Konular	2

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin eksik oldukları konuları, Kur’an’la ilgili konular, ibadet konuları, hadis ve siyer ile ilgili konular, itikat konuları ve ahlaki konular olmak üzere beş ana temada ifade ettikleri görülmektedir. Temalardaki dağılımdan öğrencilerin birden fazla konuda eksiklik ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Ö6’nın Kur’an, İbadet, Hadis, Siyer ve Ahlak konularında eksikliği olduğu anlaşılmaktadır.

“...Kur’an’ı düz okuyordum. Bir de ibadet ve ahlaki konularda çok eksikim vardı. Evlatlarımın ahlakını güzelleştirmeyi kendime dert edinmiştim. Peygamberimizin hayatını da bilmiyordum...” (Ö6)

Öğrencilerin cevapları ayrıntılı incelendiğinde temel öğretim öğrencilerinin Kur’an okuma ve sure ezberlerine, kısa süreli program öğrencilerinin Kur’an’ın anlam yönüne yoğunlaştığı görülmüştür. İbadet konuları temasında, tüm ilmihal konularının (8), ilmihal konuları arasında namaz konusunun (7) özellikle zikredilmesi dikkat çekmektedir. Hadis ve Siyer temasında, öğrencilerin daha çok Peygamber Efendimizin hayatı (5), itikat temasında ise Kur’an’da adı geçen peygamberler konusunda (5) eksik oldukları göze çarpmaktadır. Temel öğretimden iki öğrenci tarafından güzel ahlakı geliştirmeye yönelik konularda eksik oldukları ifade edilmiştir. Öğrencilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“Peygamberlerin sadece isimlerini bilirdik, çok şükür hepsini öğrendik...”(Ö3)

“Ben namaz kılmıyordum. Bu kurs sayesinde hocamızın da desteğiyle namaza başladım. En çok namaz konusunda eksikim vardı...” (Ö4)

“İyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir komşu olmak istiyordum. Ama nasıl olacağımı bilmiyordum. Peygamberimizin hadislerini öğrendiğimiz bu derslerde cevabımı buldum çok şükür...” (KS-H)

9.1.4. Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Derslerinden Öncelikle Hangi Alanda Eğitim Almak İstedikleri ile İlgili Görüşleri*

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında 18 saat temel eğitim alan öğrenciler 12 saat Kur'an-ı Kerim, 6 saat Dini Bilgiler eğitimi almaktadırlar. Öğrencilerin "Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler dersinden seçim yapmanız gerekirse öncelikle hangi alanda eğitim almanız gerektiğini düşünüyorsunuz?" sorusuna ilişkin cevapları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Dersleri Arasında Seçimlerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Dersleri Arasında Seçimi	Kur'an-ı Kerim	6
	Dini Bilgiler	3
	Seçim Yapamam Her İkisi de Eşit	1

Tablo 5 incelendiğinde 6 öğrencinin Kur'an-ı Kerim dersini seçtiği ve bu cevabın da Tablo 2' deki geliş amaçlarıyla ve temel öğretimdeki ders saati dağılımıyla uygunluk arz ettiği görülmektedir. Öğrencilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

"Kur'an-ı Kerim'i seçtim. Mevlihlere gidiyorduk herkes Yasin okuyordu ben bakıyordum okuyamıyordum çok üzülüyordum. Şimdi ben de cemiyetlerde açıp okuyabiliyorum." (Ö6)

"Kur'an-ı Kerim. Dini bilgileri kendim okuyup da öğrenebilirim. Ama Kur'an-ı Kerim bir öğreticinin dizinin dibinde olması lazım". (Ö9)

Tabloda 3 öğrencinin Dini Bilgiler dersini seçtiği görülmektedir. Gerekçelerini ise şu şekilde ifade etmektedirler.

"Kesinlikle dini bilgiler. Zaten bu yaşa kadar Kur'an'ı bir şekilde insanlar öğrenmiş oluyor. Evde de kendiniz videolardan tamamlayabiliyorsunuz. Dini bilgileri kitap da okusanız bir video da izleseniz canlı olarak hoca ile istişare etmeniz daha farklı oluyor". (Ö2)

Kur'an-ı Kerim dersini seçen öğrencilerin, genelde Dini Bilgileri evde kitaplardan okuyup öğrenebilecekleri ama Kur'an-ı Kerim için bunun mümkün olmayacağı görüşündedirler. Dini Bilgiler cevabı verenler tarafından ise sınıf ortamında, soru sorarak, hoca ile istişare ederek, konu hakkında konuşarak eğitim almanın evde kitaplardan okunarak alınmayacağı, buna karşın Kur'an-ı Kerim'in videolardan öğrenilebileceği görüşü dile getirilmiştir.

9.2. İçerikle İlgili Bulgular

9.2.1. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim Dersinde İyi Öğrendikleri Konularla İlgili Görüşleri*

Öğrencilere "Kur'an-ı Kerim dersi ile ilgili öğrendiğiniz/iyi öğrendiğinizi düşündüğünüz konular nelerdir?" sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Kur'an-ı Kerim Dersinde İyi Öğrendikleri Konulara İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Kur'an-ı Kerim Dersinde İyi Öğrendikleri Konular	Tecvidi Öğrendim, Uygulamada Zayıfım	1
	Tecvidi Öğrendim, Uygulamada da İyiyim.	7
	Sure Ezberleri	7
	Mahreçler	3
	Kur'an'ı Anlamak ve Yaşamak	2

* Öğretim programı ile uyumlu olmadığı için bu soru kısa süreli program öğrencilerine sorulmamıştır.

* Öğretim programı ile uyumlu olmadığı için bu soru kısa süreli program öğrencilerine sorulmamıştır.

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin genel olarak “tecvit konularını” iyi öğrendikleri (7), uygulamada da başarılı oldukları görülmektedir. Öğrencilerin ifadelerinden “eski ezberlerini zorlanarak da olsa düzelttikleri ve yeni ezberlerini artırdıkları” (7) tespit edilmiştir. Mahreci iyi öğrendiğini düşünen öğrenciler genel olarak tecvidi ve sure ezberlerini de iyi öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bazı öğrencilerin tecvidi uygulamada eksiklik dile getirmelerine rağmen Kur’an’ı anlamak ve yaşamak noktasında gelişim gösterdiğini düşündükleri görülmektedir.

“Namazlarımı kılacak kadar birkaç sure biliyordum. Ved Duha’dan aşağısı bütün kısa sureleri öğrendim...”(Ö3)

“Eski ezberlerimdeki hataları düzeltmek ve yeni ezberler yapmak beni baya zorladı. Ama azmettim yaptım.”(Ö10)

“Tecvit, mahreç, sure ezberleri, tefsirleri hocamızın anlattığı her şeyi çok iyi öğrendik...”(Ö8)

9.2.2. Öğrencilerin Dini Bilgiler Dersinde İyi Öğrendikleri Konularla İlgili Görüşleri

Katılımcılara “Dini Bilgiler dersi ile ilgili öğrendiğiniz/ iyi öğrendiğinizi düşündüğünüz konular nelerdir?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar Tablo 7’de temalarına göre sıralanmıştır.

Tablo 7: Dini Bilgiler Dersinde İyi Öğrendikleri Konularla İlgili Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
İlmihal	İbadet Konuları	4
	Namaz İlmihali	8
	Namaz, Oruç, Haccın Önemi ile İlgili Sohbet Konuları	1
	Temizlik Konusu	1
	Oruç İlmihali	1
Siyer	Peygamberimizin Hayatı	7
	Sahabelerin Hayatı	1
	İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası ve Peygamberlik Öncesi Dönem	2
İtikat	Allah'a, Meleklerle, Kitaplara İman ile İlgili Konular	3
	Peygamberlere İman ile İlgili Konular	3
	Ahirete İman ile İlgili Konular	1
	Kur'an'da Geçen Peygamberlerin Hayatları	7
	Batıl İnanışlar ve Hurafeler	1
Ahlak	Çocuk Terbiyesi, Ailenin Önemi, Eşlerin Görevleri, Anne Babaya Saygı, Sıla-i Rahim Hadisleri	3
	Hz. Lokman'ın Öğütleri	1
Tefsir	Kısa Surelerin Tefsiri ve Verdiği Mesajlar	3

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin Dini Bilgiler dersinde iyi öğrendikleri konuların İlmihal, Siyer, İtikat, Ahlak ve Tefsir temalarından oluştuğu, bu temaların da sırasıyla beş, üç, beş, iki ve bir alt temaya ayrıldığı görülmektedir. Temaların dağılımından çoğu öğrencilerin birden fazla konuyu iyi öğrendiği anlaşılmaktadır. Örneğin (KS-C)'nin ifadelerinden İlmihal, Siyer ve Ahlak konularını iyi öğrendiği anlaşılmaktadır.

“Biz Cuma derslerinde her konuda bilgi alıyoruz... Cuma dersi ile de namaz, oruç, zekat, haccın önemi ile ilgili, ayrıca sahabelerin hayatı, Hz. Lokman'ın öğütleri gibi konularda bilgi sahibi olduk.” (KS-C)

İlmihal temasında en iyi öğrendikleri konunun “namaz”(8) olduğu görülmektedir. Genel olarak ibadet konularının iyi öğrenildiği anlaşılmaktadır. Bu konudaki öğrenci görüşü şu şekildedir:

“...Namazlarımı en ufak hata da bozuyormuşum. Namazın vaciplerini ve sehiv secdesi konusunu öğrenince bence namazlarımı kurtardım.” (Ö1)

Kısa Süreli Cuma Programında dersin müfredatına da uygun olarak "ibadetlerin önemi ile ilgili sohbet konuları" (1), Kısa Süreli İlmihal programında "temizlik" (1) ve "oruç" (1) konusunun iyi öğrenildiği görülmektedir. Siyer temasında, derslerin müfredatına da uygun olarak "Peygamber Efendimizin hayatının" (7) iyi öğrenildiği, Kısa Süreli Cuma Programında "sahabeler" (1), Kısa Süreli Hadis ve Siyer programında "İslamiyet öncesi Arap yarımadası genel durumu ve peygamberlik öncesi dönem" (2), konularının iyi öğrenildiği ifade edilmektedir. İtikat alanında ise, "Allah'a, meleklerle, kitaplara imanla ilgili konular" (3), "peygamberlere iman" (3), "ahirete iman" (1), "Kur'an'da adı geçen peygamberlerin hayatı" (7), "batıl inanışlar ve hurafeler" (1) olmak üzere beş temada toplandığı görülmektedir. Bu temada yedi öğrencinin verdiği cevaptan yola çıkarak "Kur'an'da adı geçen peygamberler" konusunun iyi öğrenildiği anlaşılmaktadır. Bu konudaki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

"Bütün peygamberlerin hayatını ve mücadelesini çok iyi öğrendim, her hafta bir kişi ödevi olan peygamberi çalışıp anlattı..." (Ö4)

Ahlak teması, "çocukların terbiyesi, ailenin önemi, eşlerin görevleri, anne babaya saygı, sıla-i rahim" (3) ve "Hz. Lokman'ın öğütleri" (1) alt temalarını içermektedir. Tefsir teması ise "kısa surelerin tefsiri ve verdikleri mesaj" alt temasından oluştuğu görülmektedir. Özellikle kısa süreli program öğrencilerinin verdikleri cevapların, o programın müfredatı ile paralellik arz ettiği ve seçtikleri dersle ilgili konuları iyi öğrendiklerini düşündükleri görülmektedir.

9.2.3. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim Dersinde Yeterince Anlayamadıkları Konularla İlgili Görüşleri*

Öğrencilerin "Kur'an-ı Kerim dersinde yeterince anlayamadığınız/anlayamadığınızı düşündüğünüz konular nelerdir?" sorusuna ilişkin cevapları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Kur'an-ı Kerim Dersinde Anlamakta Zorlandıkları Konulara İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Kur'an-ı Kerim Dersinde Anlamakta Zorlandıkları Konular	Harfleri Birbirine Bağlama	1
	Mahreçler	6
	İnce-Kalın Harfler	2
	Sure ve Dua ezberleri	4
	Tutmalar (Gunneler)	1
	Tecvit İsimlerini Aklımda Tutamıyorum, Uygulamada Yapıyorum	5
	Tecvit Konularını Çok İyi Anladım, Uygulamada Zorlanıyorum	2

Tablo 8 incelendiğinde öğrencilerin en çok mahreçlerde zorlandıkları görülmektedir. Genel olarak da tecvit konularını anladıkları, fakat isimlerini akıllarında tutamadıkları, ancak uygulayabildikleri anlaşılmaktadır. Sure ve dua ezberlerinde genellikle "yaş ilerledikçe hafıza zayıflıyor, vitaminlerim de eksik çıktı, kafamızda bir sürü sıkıntı" şeklinde ifadeler kullanarak zorlandıklarını dile getirilmiştir. Bazı öğrencilerin de ince-kalın harflerde ve tecvitleri uygulamada zorlandıkları anlaşılmaktadır.

"Mahreçlerde çok zorlanıyorduk. Ama hocamız her harfle ve her birimizle çıkartana kadar bir bir uğraşiyor. Tecvitleri anlıyorum ama uygulamada çok zorlanıyorum." (Ö10)

"Ezberlerde çok zorlanıyorum... Hocamız çok güzel anlatıyor da bizde kafalar sıkıntılarla dolu, çok unutkanlık var." (Ö7)

" Tecvit isimleri hiç aklımda kalmıyor, zaten o isimlere pek de dilim dönmüyor. Ama uygulamada hepsini yapıyorum." (Ö4)

* Öğretim programı ile uyumlu olmadığı için bu soru kısa süreli program öğrencilerine sorulmamıştır.

9.2.4. Öğrencilerin Dini Bilgiler Dersinde Yeterince Anlayamadıkları Konularla İlgili Görüşleri

Öğrencilere “Dini Bilgiler dersinde yeterince anlayamadığınız/anlayamadığınızı düşündüğünüz konular nelerdir?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar Tablo 9’da temalarına göre sıralanmıştır.

Tablo 9: Dini Bilgiler Dersinde Anlamakta Zorlandıkları Konulara İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
İlmihal	Namaz İlmihali	2
	Genel İlmihal Konuları	1
	Hac	4
İtikat	Allah’ın Sıfatları, İsimleri	2
	Kader ve Kazaya İmanla İlgili Konular	2
	Kabir, Kıyamet ve Ahiretle İlgili Konular	2
Siyer	Peygamber Efendimizin Savaşları	1
	Cahiliye Dönemi, Kızları Diri Diri Gömmek, Süt Annelik	1
	Anlamakta Zorlandığım Konu Yok	6

Tablo 9 incelendiğinde öğrencilerin derslerde zorlandıkları konuların ‘İlmihal, İtikat ve Siyer’ tema başlıklarında toplandığı bu temaların da sırasıyla üç, üç ve iki alt temaya ayrıldığı görülmektedir. Öğrenciler tarafından İlmihal alanında “namaz ilmihali” (2) ve “hac” (4), İtikat ana temasında “Allah’ın sıfatları, isimleri” (2), “kader ve kazaya iman” (2), “kabir hayatı, kıyamet ve ahiret konularında”(2) zorlandıkları ifade edilmiştir. Siyer alanında, “peygamberimizin savaşları” (1) , “cahiliye dönemi kızları diri diri gömme âdeti, süt annelik kültürü” (1) gibi konuları anlamakta zorlandıkları ifade edilmektedir. Bu konuyla ilgili öğrenci görüşleri şu şekildedir:

“Hac ibadetinin çok kuralları olduğu için ve hacca da gitmediğim için zor geldi. Kıyamet, ahiret hayatı ile ilgili konularda da anlamakta zorlanıyorum...” (Ö1)

“Namazın vaciplerini çok karıştırıyorum. Namazın neyi sünnet neyi vacip, iyi bilmem lazım ki sehiv secdesi ona göre yapayım... Allah’ın sıfatları ve isimleri konusunda da zorlandım. Sıfatlarını, isimlerini anlayarak ezberlemeye ve yaşamaya çalışıyorum.”(Ö3)

“...Cahiliye döneminden aklımda çok soru işareti vardı... Siyeri anlamak için önce o dönemin kültürünü iyi anlamak lazım...”(KS- S)

Altı öğrenci tarafından da zorlandıkları konu olmadığı, zaten seviyelerine göre bir kurs olduğu ifade edilmiştir.

“Hiç birisinde zorlanmıyoruz. Anlayamadığım konu yok diyebilirim. Çünkü bu bizim seviyemize göre bir Kur’an Kursu. Bu, hocaya da bağlı tabi. Hocamız çok güzel anlatıyor.” (Ö10)

9.3. Öğrenme-Öğretme Süreci ile İlgili Bulgular

9.3.1. Öğrencilerin Derslerde Yapılan Etkinliklerle İlgili Öğrenci Görüşleri

Kurslarda öğrenme-öğretme süreçlerine dair bilgi edinmek için “Derslerle ilgili olarak hangi etkinlikleri yapıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 10’da sıralanmıştır.

Tablo 10: Derslerle İlgili Yapılan Etkinliklere İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Derslerde Yapılan Etkinlikler	Ev Ödevi Verir	5
	Yarışmalar Yapar	5
	Canlandırma, Drama, Gösteri	7
	Soru-Cevap	8
	Dersin Öğrencilerden Birine Anlatılması	4
	Kur'an'a Geçme ve Hatim Törenleri	5
	Öğreticinin Tahtaya Yazması, Öğrencinin Deftere geçirmesi	6
	Konu ile İlgili Fotokopi Dağıtılması	5
	Yüksek Sesle Talim	10
	Esmâ-i Hüsnâ Ezber	1
	Uygulamalı Eğitim	7
	Günlük Yaşamdan Örneklerle Destekleme	3
	Görselleştirme	8
	İstişare ile Beyin Fırtınası	5
	Tövbe, Cuma Sureleri, Dua, Sohbet	3
	Başarılı Öğrencilerin Ödüllendirilmesi	4
	Video, Bilgisayar, Projektör vs. Teknolojik Araçlar Kullanılması	4

Öğrenciler on yedi farklı etkinliğin uygulandığını belirtmiştir. En çok yapılan etkinliğin “yüksek sesle talim” olduğu (10), “soru-cevap”(8), “görselleştirme” (8), “drama, canlandırma” (7) ve “uygulamalı eğitim” (7) etkinliklerinin yapıldığı ifade edilmektedir. Verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere “yarışma” (5), “ev ödevi” (5), “konuyu destekleyici fotokopi dağıtılması”(5), “beyin fırtınası” (5) etkinliklerine yer verildiği görülmektedir. “Öğreticinin tahtaya yazıp öğrencinin deftere geçirmesi” (6), “Kur'an'a geçme ve hatim törenleri” (5), “dersi öğrencilerden birinin anlatması” (4), “ödüllendirme” (4), “derste teknolojik araçların kullanılması”(4) öğreticilerin derslerle ilgili yaptığı etkinlikler arasındadır. Üç öğrenci tarafından “günlük yaşamdan örneklerle destekleme” cevabı verilmiş olup kısa süreli Akait programından bir öğrencinin Esmâ-i Hüsnâ ezberi, üç öğrencinin tövbe yapma, Cuma sureleri okuma, dua ve dini sohbet cevaplarını verdiği görülmektedir. Bu konudaki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

“Hocamız bazen tahtaya yazar bazen fotokopi dağıtır. Günlük yaşamdan örneklerle destekleyip uygulamalı eğitim yaptırır. Abdest konusunu kırık meal yaparak anlatıp uygulamalı bir şekilde nasıl alınacağını göstermişti.” (KS-İ)

“Sesli, toplu tekrar ve talim yapıyoruz. Soru- cevap yapıyoruz. Hocamız konuyu hem canlandırıyor hem de uygulamalı olarak anlatıyor.” (Ö8)

“...Sınıfımızda akıllı tahta var, yarışmalar yapıyoruz, Kur'an'a geçme törenleri bizi çok motive ediyor, yardımlaşma, paylaşma, sadaka, zekât konularını sık sık iyilik çarşısını ziyaret ederek uygulama yapmış oluyoruz...” (Ö9)

“Sınıfta akıllı tahtamız var. Çok aktif kullanıyoruz...”(Ö10)

Video, bilgisayar, projektör, akıllı tahta gibi teknolojik araçlarla etkinlik cevabının sadece dört öğrenci tarafından dile getirilmesi dikkat çekici görülmele kanaatimizce birlikte bu konuda bir eksikliği de ortaya koymaktadır.

9.3.2. Öğretici Tarafından Uygulanmasını İstedikleri, Konunun En İyi Anlaşılmasını Sağlayan Yöntem ve Teknikler ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Öğrencilere “Öğretici tarafından uygulanmasını istediğiniz, konuyu en iyi anlamanızı sağlayan yöntem ve teknikler nelerdir?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 11’de sıralanmıştır.

Tablo 11: Öğretici Tarafından Uygulanmasını İstenilen, Konunun En İyi Anlaşılmasını Sağlayan Yöntem ve Tekniklere İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Öğretici Tarafından Uygulanması İstenilen ve Konuyu İyi Anladıkları Yöntem ve Teknikler	Bütün Derslerin; Fotoğraf, Harita, Video, CD, Slayt, Bilgisayar Gibi Araçlarla İşlenmesi	10
	Sınıfta Okullardaki Gibi Akıllı Tahta Olması	2
	Dersin Soru-Cevap Şeklinde Olması	5
	Çok Tekrar Yapılması	12
	Tahtaya Yazılması	3
	Canlandırma, Drama	2
	Öğreticinin Ödev Vermesi ve Bir Sonraki Ders Öğrencinin Konuyu Anlatması	5
	Öğreticinin Beden Dilini Daha Çok Kullanması	4
	Güncel Örnekler, Hayattan Hikâyeler, Benzetmeler	8
	Deftere Not Tutturma	4
	Düşünmemizi Konuşmamızı Sağlayan Beyin Fırtınası	4
	Bilgi Yarışması	3
	Uygulama Yapılması	5
	Dikkat Çekme Yöntemi ile Aktif Olarak Ders Anlatma	1

Tablo 11 incelendiğinde on dört alt temada cevapların verildiği görülmektedir. Öğrencilerin en iyi öğrendiklerini düşündükleri yöntem öğretmenler tarafından “çokça tekrar yapılması” (12) dır. Bu cevabı, “dersin teknolojik araçlarla” (10) ve “güncel hayattan örnekler, hikâyeler, benzetmelerle” (8) işlenmesinin takip ettiği görülmektedir. Tablo 9’da sadece 4 öğrencinin teknolojik araçlarla etkinlik yaptığını ifade etmesi, tablo 10’da ise 10 öğrencinin teknolojik araçlarla dersi daha iyi anladığını ifade etmesi bu konuda eksikliğin olduğunu ortaya koymaktadır.

“Slayt gösterimi daha çok olabilir. Dersin içerisinde görsellik daha çok artabilir...” (Ö2)

“ Her ders tekrar olmalı yoksa çok çabuk unutuyoruz.” (Ö6)

“ ...Şuraya bir seccade serip anlattığı zaman öyle iyi anlıyoruz ki...” (Ö8)

“Soru-cevap yöntemi” (5) ve “ödev verilip bir sonraki ders öğrencinin konuyu anlatması” (5) da öğrencilerin uygulanmasını istediği yöntemler arasında görülmektedir. “Öğreticinin beden dilini kullanması” (4), “deftere not tutturması” (4), “beyin fırtınası” (4) da istenilen yöntemler arasında zikredilebilir. “Tahtaya yazılması” (3), “bilgi yarışması” (3), “akıllı tahta kullanılması” (2), “canlandırma, drama”nın (2) uygulanması istenilen yöntemlerden olduğu görülmektedir.

“...Akıllı tahta olmasını isterim...” (Ö4)

“ Tahtaya yazı yazınca daha kalıcı oluyor...” (Ö5)

Kısa Süreli Tefsir programından bir öğrencinin konuyu en iyi şekilde “güncel hayatla bağ kuran dikkat çekici çalışmalar ve aktif ders anlatımıyla” anladığı görülmektedir.

“Hocamız hiç yerine oturmaz daima aktif ders anlatır. Bu şekilde derste daima dikkatim açık. Bir de hocamız Kur’an’da geçen hayvanları çalışıp gelmemizi istedi. Bizlere hayvanların isimlerini dağıttı ve görevler verdi. O hayvanlarla ilgili, arı, sivrisinek vs. görseller getirdik. Hocamız gündelik hayatımızla bağlantılar kuruyor...”(KS-T)

9.3.3. Hatırladıkları En İyi ve En Verimli Derste Öğreticinin Nasıl Bir Çalışma Yaptığı ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Öğrencilerin “Hatırladığınız en iyi ve en verimli derste öğreticiniz nasıl bir çalışma yapmıştı?” sorusuna ilişkin cevapları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: Hatırlanan En İyi ve En Verimli Derste Öğreticilerinin Nasıl Çalışmalar Yaptığına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Hatırladıkları En Verimli Derste Öğreticinin Nasıl Çalışmalar Yaptığı	Canlandırma (Drama)Yapmıştı	4
	Okuduğumuz Surelerin-Ayetlerin İniş Sebebi ve Tefsirini Yapmıştı	6
	Kur'an'ı Güzel Okuma Yarışması Yapmıştı	1
	Her Hafta Bir Peygamberin Hayatını Öğrenciler Çalışıp Anlatmıştık	2
	Siyer Dersinde Harita Çizdirmesi	2
	Tesettür Ayetinin Tefsiri Kapanmama Vesile Olmuştu	1
	Harflerin Sıfatlarını Öğrenirken Mahreçleri Çıkarmaya Çalışmamız	1
	Bilgi Yarışması	4
	Peygamberimizin ve Sahabelerin Hayatını Bilgisayardan İzletmişti	2
	İtikat Dersinde Allah'a İman Ünitesinde Kâinat Belgeselleri İzleyerek Öğrendik	2
	Konularla İlgili Slayt, Sinevizyon	1
	Abdest, Namaz Gibi Konuların Uygulamalı Gösterilmesi	1
	Kur'an-ı Kur'an ile Tefsir Etmesi, Ayetler Arasında Beyin Fırtınası	1
	Günelik Hayattan Bağlantı Kurması	1

Tablo 12 incelendiğinde, hatırlanan en verimli ders sorusuna öğrenciler tarafından on dört ayrı cevap verildiği, öğrencilerin en iyi ve en verimli dersin “ayetlerin iniş sebebi ve tefsiri” (6) olarak ifade ettikleri görülmektedir. Bu cevaba göre öğrencilerin sadece Kur'an'ı okumayı öğrenmek değil manasına da vakıf olmak istediği ve bu konuda öğreticilerin kendilerini yetiştirmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu konuyla ilgili öğrenci görüşlerinden biri şu şekildedir:

“Hocamız kulağımıza küpe olsun diye her gün bir ayet ve bir hadis manasını söylüyor. Rahman 26 ‘külli men aleyha fan’ ayetinin açıklamasını yaptı. Sadece Allah baki, her şey fani. Hayata bakış açımı çok etkiledi.” (Ö7)

Ayrıca, “canlandırma” (4), “bilgi yarışmaları” (4), “her hafta bir peygamberi öğrencilerin anlatması” (2), “siyer dersinde harita çizdirilmesi” (2), “peygamberimiz ve sahabenin hayatının bilgisayardan izletilmesi” (2), “Allaha iman ünitesinin kainat belgeselleri ile anlatılması” (2) şeklinde cevapların verildiği de görülmektedir. “Kur'an'ı güzel okuma yarışması” (1), “tesettür ayetinin tefsiri” (1), “harflerin sıfatlarının öğretimi” (1), “slayt gösterisi” (1), “ilmihalin uygulamalı anlatılması” (1), “ayetler arasında beyin fırtınası yapılması” (1), “günelik hayattan bağlantılar kurulması” (1) hatırlanan en verimli dersler arasında zikredilmektedir.

“Görsellik üzerinden dersi çok iyi anlıyorum. Akıllı tahta, projeksiyon vs. kullanılıp mesela Arap yarımadasını harita üzerinden incelemek. Coğrafyayı bizzat görmek... Bedir nerde, Hudeybiye nerde... Hz. Ömer dizisi 30 bölüm orada o dönem o kadar güzel görselleştiriliyor ki... Hendek savaşı vs. nasıl olmuş. Hocamız izletince çok etkisinde kaldım.” (KS-S)

“Çizerek çok iyi anlıyorum, siyer dersini haritalar çizdirerek anlatmıştı hocamız.”(Ö5)

9.4. Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Bulgular

9.4.1. Buldukları Kursta Başarılı Olup Olmadıklarının Nasıl Ölçüldüğü ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Öğrencilere “Bulduğunuz kursta başarılı olup olmadığınız nasıl ölçülüyor?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 13’te temalarına göre sıralanmıştır.

Tablo 13: Buldukları Kursta Başarılı Olup Olmadıklarının Nasıl Ölçüldüğüne İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Dini Bilgiler Dersi Sınavı	Dini Bilgiler Dersinde Yazılı Yapıyor	4
	Dini Bilgiler Dersinde Sözlü Yapıyor	2
	Dini Bilgiler Dersinde Hem Yazılı Hem Sözlü Yapıyor	4
Kur'an Dersi Sınavı	Yüzüne Kur'an Okurken Tecvitleri Soruyor	7
	Tecvit Sınavı Yapıyor	4
	Ezberlerimize artı eksi veriyor	10
Sınav olmaması	Ders saatinin az olması sebebiyle sınav yapılmaması	6

Tablo 13 incelendiğinde öğrencilerin ölçme ve değerlendirme ile ilgili görüşlerini üç ana temada ifade ettikleri, Dini Bilgiler ve Kur'an dersi ana temalarının üçer alt temaya ayrıldığı, üçüncü ana temanın sınavın olmaması şeklinde ifade edildiği bunun da ders saatinin 2 saat olmasına bağlandığı görülmektedir. Dini bilgiler dersiyle ilgili "yazılı yapılması" (4), "sözlü yapılması" (2), "hem yazılı hem sözlü yapılması" (4), Kur'an dersiyle ilgili "tecvit sınavı" (4), "yüzüne okurken tecvitleri sorması" (7), "ezberlerde artı eksi verilmesi" (10) şeklinde cevaplar verildiği görülmektedir. Haftalık ders saatinin iki saat olması sebebiyle de kısa süreli programlarda herhangi bir ölçme ve değerlendirme çalışmasının yapılmadığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

"Hocamız dini bilgiler dersinde yazılı yapıyor, ezberlerimize artı eksi veriyor." (Ö9)

"Kur'an okurken durdurup tecvitleri soruyor, dini bilgilerden soru cevap şeklinde sözlü oluyoruz." (Ö7)

9.4.2. Başarılı Olup Olmadıklarını Ölçen ve Değerlendiren Bu Uygulamanın Çalışmaya Sevk Ederek Motive Edip Etmediği ile İlgili Öğrenci Görüşleri*

Öğrencilerin "Başarılı olup olmadığınızı ölçen ve değerlendiren bu uygulama sizi çalışmaya sevk ederek motive ediyor mu? Faydalı oluyor mu?" sorusuna ilişkin cevapları Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: Uygulanan Ölçme ve Değerlendirmenin Motive Edip Etmediğine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Uygulanan Ölçme ve Değerlendirmenin Motive Edip Etmediği	Çalışmaya sevk ediyor, motive oluyoruz	9
	Yazılıya Gerek Yok, Stres Oluyoruz	1

Tablo 14 incelendiğinde, uygulanan ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin öğrencileri çalışmaya motive ettiği görülmektedir. Sadece bir öğrenci tarafından, 'din öğrenilmesi gereken değil yaşanılması gereken bir olgudur' şeklinde ifade kullanılarak, sınavlara gerek olmadığı ifade edilmiştir.

9.5. Genel Sorular

9.5.1. Eğer İmkân Verilse İhtiyaç Odaklı Kuran Kurslarında Nelerin Öğretilmesini İstedikleri ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Öğrencilerin "Eğer size imkân verilse İhtiyaç Odaklı Kuran Kurslarında nelerin öğretilmesini isterdiniz?" sorusuna ilişkin cevapları Tablo 15'te verilmiştir.

* Öğretim programı ile uyumlu olmadığı için bu soru kısa süreli program öğrencilerine sorulmamıştır.

Tablo 15: İhtiyaç Odaklı Kuran Kurslarında Nelerin Öğretilmesini İstediklerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Kur'an ile İlgili	Makam Dersi	2
	Kırık Meal	6
	Her Gün Tefsir	7
Örnek Şahsiyetlerin Hayatı	Mevlana, Yunus Emre Gibi Tasavvuf Büyüklerinden Kıssadan Hisse Dersleri	2
	Sahabe Hayatları Dersi	3
	Peygamberler Tarihi Dersleri	7
Dil	Arapça	9
	Osmanlıca	1
İslam Sanatları	Hat, Ebru Gibi Güzel Sanatlar	3
Aile Eğitimi ve Manevi Destek	Rehberlik, Manevi Danışmanlık ile ilgili seminerler	1
	Ailede Eğitim ve Ahlak Konuları Seminerleri, Ebeveynlik ve Doğru Çocuk Yetiştirme Dersleri	4
Genel	Güncel Fetvalar	6
	Esmâ-i Hüsnâ Dersleri	5

Tablo 15 incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an'la ilgili, örnek şahsiyetlerin hayatı, dil, İslam sanatları, aile eğitimi ve manevi destek, genel konular olmak üzere beş ana alanda talep belirttikleri görülmüştür. Kur'an'la ilgili temanın üç alt temaya ayrıldığı, öğrencilerin "her gün tefsir dersi" (7), "kırık meal" (6), "makam dersi" (6) istediği görülmektedir. Örnek şahsiyetlerin hayatı temasının üç alt temaya ayrıldığı, en çok "peygamberler hayatının ders olarak öğretilmesinin" (7) istendiği görülmektedir. "Sahabe hayatları" (3) ve "Tasavvuf büyüklerinin hayatlarından hikâyeler" (2) dersleri bunu takip etmektedir. Dokuz öğrencinin "Kur'an'ı Kerim'i ve Peygamberimizin sözlerini anlamak için" Arapça öğrenmek istedikleri ayrıca bir öğrencinin Osmanlıca'yı, üç öğrencinin de İslam sanatlarını istediği görülmektedir. "Ailede eğitim ve manevi rehberlikle ilgili seminerlerin" (4) yanı sıra, altı öğrenci tarafından "güncel fetva dersleri", beş öğrenci tarafından "Esmâ-i Hüsnâ" dersleri zikredilmektedir.

"...Sahabe hayatları, Esmâ-i Hüsnâ dersi." (Ö3)

" Osmanlıca olmasını ve peygamberler tarihi olarak ayrı bir ders konulmasını isterdim. Bir de Tefsir haftada bir bizlere yetmiyor her gün tefsir olmasını isterdim." (Ö9)

" Peygamber Efendimizin Hadis-i Şeriflerini anlamak için Arapça, ahlakımızı geliştirmek için 'Ailede Eğitim ve Ahlak' konulu seminerler, ebeveynlik ve doğru çocuk yetiştirme dersleri isterdim." (KS- H)

"Peygamber Tarihi dersi olmasını isterdim." (KS- A)

9.5.2. Kurslarda İmkân Verilse Değiştirmek İstediklerine Dair Öğrenci Görüşleri

Öğrencilerin "Size imkân verilse İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Neleri Değiştirdiniz?" sorusuna ilişkin cevapları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16: Kurslarda Değiştirmek İstediklerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Öğretim Programı ile İlgili	Tefsir Derslerini Haftada 2 saat Değil, Her Gün 2 saat Yapardım	5
	Temel Eğitim Tam Gün Olmalı	2
	Müfredat Daha da Güncellenmeli	3
	Her Kursta veya Her Mahallede Online Ders İmkânı Olmasını Sağlardım	1
	Kısa Süreli Programlar Sınıfın Seviyesine Göre Kurlara Ayrılmalı	1
Fiziki Şartlarla İlgili	Kursumuzun Camiden Ayrı Müstakil Bir Binada Olmasını Sağlardım	2
	Sınıflar Küçük ve Karanlık	2
	Kurs Çok Rutubetli	1
	Her Kursta Akıllı Tahta, Projeksiyon Gibi Teknolojik İmkânlar Sunardım	10
	Her Kursta İstedığımızı Bulabileceğimiz Büyük Kütüphaneler Olmasını Sağlardım	1
Genel	Bu Kursların D Grubu Kur'an Kursu Olarak Bütün Devlet Dairelerinde Olmasını Sağlardım	2
	Diyanet Kurslarının Reklamı Daha Fazla Yapılmalı, Herkese Ulaşılmalı, Eğitimleri Herkes Duymalı	8
	Daha Önce, DİB'in 'Huzurlu Toplum Mutlu Aile' Seminerleri Olmuştu. Çok İstifade Ettik. Sık Sık Böyle Seminerler Düzenlerdim, Gençlik Merkezlerini Yaygınlaştırdım	9

Tablo 16 incelendiğinde öğrencilerin ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında, öğretim programı, fiziki şartlar ve genel bazı konular olmak üzere üç ana temada değişiklik yapmak istedikleri görülmektedir. Öğretim programı temasında, öğrencilerin "Tefsir dersinin her gün olmasını" (5) istedikleri, aynı ana temada, "temel eğitimin tam gün olması" (2), "müfredatın güncellenmesi" (3), "online ders imkanlarının artırılması" (1), "kısa süreli programların kurlara ayrılması" (1) şeklinde alt temaların olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili öğrenci görüşlerinden biri şu şekildedir:

"Ben hem temel hem tefsir öğrencisiyim. Tefsir derslerini haftada 2 saat değil, her gün 2 saat yapardım." (Ö2)

"Ben bu yıl haftada bir gün 2 saat Hadis programına katıldım. Seneye de gelmek istiyorum ama birinci, ikinci kademe şeklinde kurlara ayrılması gerektiğini düşünüyorum. Aynı bilgileri görmek istemem." (KS- H)

Fiziki şartlar ana temasında, "her kursta akıllı tahta gibi teknolojik imkânlar sunardım" (10) alt teması üzerinde yoğunlaştığı, bu doğrultudaki isteğin diğer tablolardaki sonucu da desteklediği anlaşılmaktadır. Bunun dışında "müstakil bir Kur'an Kursu" (2), "büyük, aydınlık" (2), "rutubetsiz sınıflar" (1), "her kursta kütüphane" (1) şeklinde alt temalara ayrıldığı görülmektedir. Bu ifadelerden kursların fiziki ve teknik imkânlar bakımından iyileştirilmesi ve eğitim-öğretime daha elverişli hale getirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

"Genel" ana temasında, "eğitimlerin reklamını daha iyi yapma" (8) alt temasında yoğunlaştığı görülmektedir. Gerek sosyal medyada gerek billboardlarda Kur'an eğitiminin önemini anlatan yazı ve görsellerle Kur'an Kurslarının reklamı artırılabilir. Adliyede açılmış olan D grubu kurs öğrencilerinden iki memurun "her devlet dairesinde bu kursların olmasına" yönelik talep ifadeleri bu konuda bir eksikliği de ortaya koymaktadır. Ayrıca bu başlık altında programla doğrudan ilgili olmayan aile gençlik merkezleri ve aile seminerlerinin faydalı olduğuna, bunların sayısının artırılmasına yönelik talepler de sıklıkla dile getirilmiştir.

"Gençlik merkezlerini her mahalleye yayardım." (KS-İ) ve (KS-A)

10. Sonuç

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları öğrencilerinin mevcut öğretim programıyla ilgili görüşleri "amaçla ilgili, içerikle ilgili, öğrenme-öğretme süreciyle ilgili, ölçme ve değerlendirme ile ilgili ve genel" olmak üzere beş ayrı temada incelenmiştir.

Amaçla ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Öğrencilerin kursa geliş amaçlarını, dini eğitim, maneviyat ve sosyalleşme olarak üç ana temada ifade ettikleri, her bir öğrencinin kursa birden fazla amaç için geldikleri, ana temalar açısından bakıldığında öğrencilerin daha çok dini eğitim amacı üzerine yoğunlaştığı, bunun yanı sıra psikolojik rahatlama, sıkıntılarını unutma, huzur bulma, sosyalleşip arkadaş edinme gibi sebeplerle de geldikleri görülmüştür. Bu bağlamda öğreticilerin rehberlik ve manevi danışmanlık, aile danışmanlığı gibi alanlarda yüksek lisans yapmalarının teşvik edilmesinin, öğrencilerin sorunlarını dinleyip onlara rehberlik edebilecek uzmanlardan istifade edebilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca öğrencilerin geliş amaçlarının, ihtiyaç odaklı öğretim programının genel amaçları ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin kursa gelmeden önce Kur'an, İbadet, Hadis, Siyer, İtikat ve Ahlak konularında eksik olduklarını düşündükleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin kursa gelirken amaç olarak belirledikleri hususların büyük oranda gerçekleştiği yönünde kanaat oluşmaktadır. Öğrencilerin ihtiyaç hissettikleri konuların temel öğretim programında genel olarak bulunduğu fakat programda surelerin tefsiri üzerinde durulmadığı, Kur'an'da geçen Peygamberlerin hayatının kısmen yer aldığı, ayrıntıya girilmediği tespit edilmiştir. Kısa süreli öğretim programındaki öğrencilerin kursa gelmeden önce eksik oldukları konuların programların her birinde yer aldığı görülmüştür. Ayrıca eksik oldukları konuların öğrencilerin amaçlarıyla uygunluk arz ettiğini söylemek mümkündür. Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler arasında seçimlerinin Kur'an üzerine yoğunlaşması, geliş amaçlarıyla ve temel öğretimdeki ders saati dağılımıyla paralel olduğu sonucuna varılmıştır.

İçerikle ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Temel Öğretim öğrencilerinin Kur'an dersinde tecvit ve sure ezberlerini iyi öğrendiklerini ifade etmeleri, programda yoğun olarak yer alan "Kur'an'ı tecvitli okuma ve ezber" konusuyla uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Dini Bilgiler dersinde iyi öğrendikleri konuların İlmihal, Siyer, İtikat, Ahlak ve Tefsir temalarından oluştuğu, öğrencilerin birden fazla iyi öğrendiği konu olduğu görülmektedir. "Kur'an'da adı geçen peygamberlerin hayatı"nın programda kısmen geçmesine rağmen yedi öğrenci tarafından dile getirilmesi dikkat çekicidir. Bu durum öğretim programında ayrıntılı yer almasa da öğreticinin, öğrencinin hazır bulunuşluğuna göre konuyu zenginleştirmesinin kalıcı iz bırakmasına bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Kısa süreli program öğrencilerinin verdikleri cevapların, o programın müfredatı ile uyumlu olduğu ve seçtikleri dersle ilgili derinlemesine bilgi aldıkları görülmüştür.

Öğrencilerin Kur'an dersinde en çok mahreçlerde zorlandıkları, genel olarak tecvit konularını anladıkları ve uygulamada yaptıkları fakat isimlerini akıllarında tutamadıkları anlaşılmaktadır. Sure ezberlerinde de unutkan olduklarından yakınlıkla zorlandıklarını dile getirmişlerdir. En çok mahreçlerde zorlandıkları göz önünde bulundurularak temel öğretim programında harflerin sıfatlarının ayrı bir konu olarak bulunmaması eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Dini Bilgiler dersinde zorlandıkları konuların İlmihal'de "Hacc", İtikat'ta "kader, kabir hayatı, kıyamet gibi soyut konular", Siyer'de de "o dönemin kültürüne ait konular" olduğu görülmüştür. Altı öğrenci tarafından da zorlandıkları konu olmadığı ve bunun hocalarından kaynaklandığını ifade etmeleri, öğreticinin donanımının önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: En sık yapılan etkinliğin yüksek sesle talim olduğu görülmüş olup bu durum temel öğretim programının "uygulama ilke ve esasları" başlığında 6. madde ile uyumludur. Ayrıca, soru-cevap, görselleştirme, drama, canlandırma, uygulamalı eğitim, yarışma, ev ödevi, konuyu destekleyici fotokopi dağıtılması, beyin fırtınası, öğreticinin tahtaya yazıp öğrencinin deftere geçirmesi, Kur'an'a geçme ve hatim törenleri, dersi öğrencilerden birinin anlatması, ödüllendirme, derste teknolojik araçların kullanılması, günlük yaşamdan örneklerle destekleme, Esmâ-i Hüsnâ ezberi gibi etkinlikler de öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. İhtiyaç odaklı öğretim programı incelendiğinde "programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları" başlığı altında, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15 ve 20. maddelerde ifade edilen öğrenme-öğretme süreci ile ilgili ifadelerle, öğrencilerin cevaplarının uygunluk arz ettiği sonucuna varılmıştır. Öğretim programında "öğrencilerin pedagojik ihtiyaçlarının dikkate alınması", "pedagojik ilkeler doğrultusunda eğitim verilmesi" ile ilgili

ifadelerin yer alması, öğreticinin pedagojik formasyon eğitimi almış olmasının önemini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin konuyu en iyi anladıkları yöntemin “çokça tekrar yapılması” olduğu, bunu “dersin teknolojik araçlarla” ve “güncel hayattan örnekler, hikâyeler, benzetmelerle” işlenmesinin takip ettiği görülmektedir. On öğrencinin teknolojik araçlarla dersi daha iyi anladığını belirtmesine rağmen sadece dört öğrencinin teknolojik araçlarla etkinlik yapıldığını ifade etmesi bu konudaki eksikliği tekrar ortaya koymaktadır. Temel öğretimden beş öğrencinin hatırlanan en verimli dersin “ayetlerin iniş sebebi ve tefsiri” olarak ifade ettikleri görülmüş, öğrencilerin okuduklarını anlama üzerinde daha çok yoğunlaşmak istedikleri sonucuna varılmıştır. Temel öğretim programının uygulama ilke ve esaslarının 4. maddesinde “surelerin anlamı üzerinde kısaca durulur” ifadesinin geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu değerlendirilmiştir.

Ölçme ve değerlendirme ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Dini bilgiler dersinde bazı öğrenciler sadece yazılı, bazıları sadece sözlü, bazı öğrenciler de hem yazılı hem sözlü ölçme-değerlendirmeden bahsetmiştir. Yazılı sınavın genel olarak her dönem bir kez, bazen de senede bir kez yapıldığı ifade edilmiştir. Öğreticilerin Kur’an dersinde tecvidi genelde yüzüne Kur’an okurken sordukları anlaşılmaktadır. Temel kurs öğrencilerinin hepsi ezberlere artı-eksi verildiğini ifade etmişlerdir. Kısa süreli programlarda herhangi bir ölçme ve değerlendirme yapılmadığı ortaya çıkmıştır. İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları öğretim programında esnek ve öğrenci merkezli bir ölçme-değerlendirme anlayışı önerilmekle birlikte bazı kurslarda hiç ölçme-değerlendirme yapılmaması dikkate değerdir.

Genel sorularla ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Öğrencilerin kurslarda mevcut derslere ilave olarak “her gün tefsir dersi”, “kırık meal”, “Peygamberler tarihi” dersleri istedikleri görülmüş, Kur’an’ı okumayı öğrenmenin yanı sıra anlamayı, yaşamayı, Peygamber kıssalarından örnek almayı arzu ettikleri tespit edilmiştir. Dokuz öğrencinin ise “Arapça” cevabı vermesi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kısa süreli Arapça programı müfredata katılarak, yeterliliği bulunan öğrencilere Arapça dersi açma imkânı verilmesi üzerinde durulmalıdır. Bilimsel çalışmalar ve ihtiyaç analizleri ile kısa süreli programlara alternatif dersler konulmasının faydalı olacağı, programın zenginleştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilere “Size imkân verilse İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında neleri değiştirdiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardan yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Haftada iki saat olan kısa süreli Tefsir programının ihtiyaca, mahalli şartlara göre her gün olması sağlanabilir. Diğer kısa süreli programlar için de aynı uygulama yapılabilir.
- Bazı kurslar belirlenerek müsait olan vatandaşlar için temel eğitimin tam gün olduğu sınıflar oluşturulabilir.
- Yüz yüze derslere katılmayanlar için online ders imkanları artırılabilir.
- Temel öğretim ve kısa süreli programlar kendi içinde seviyeye göre kurlara ayrılabilir.
- Kurs binaları ve sınıflar fiziki olarak iyileştirilmeli, eğitim-öğretime daha elverişli ve daha cazip hale getirilmelidir.
- Kursların bilinirliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Resmi kurumlarda talebe bağlı olarak D grubu Kur’an Kurslarının yaygınlaştırılması için gerekli adımlar atılabilir.

Kur’an Kurslarının niceliğini artırmanın yanı sıra niteliğini de artırmak için çaba sarf edilmeli; bilgisayar, akıllı tahta, projeksiyon gibi teknik araçlarla öğretim zenginleştirilmelidir.

Finansman/ Grant Support

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%80), Yazar-2 (%20)
Data Collection: Author-1 (%80), Author-2 (%20)
Veri Analizi: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)
Data Analysis: Author-1 (%60), Author-2 (%40)
Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Writing Up: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Submission and Revision: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Kaynaklar

- Ay, M. Emin. *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları*. Bursa: Düşünce Kitabevi, 2005.
- Aydın, M. Şevki. *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kuran Kursu*. Ankara: DİB Yayınları, 2008
- Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Baltacı, Cahit. *Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri, Kur'an Kurslarında Eğitim- Öğretim ve Verimlilik*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000.
- Bingöl, Sündüz. *Kur'an Kursu Öğreticilerinde Empati (Kastamonu Örneği)*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Çınar, Enes. *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi, 2021.
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kursları Öğretim Programı. Ankara: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2004.
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı. Ankara: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2012.
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı. Ankara: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2019.
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Ankara: 2023.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Sevgi Peygamberi ve Yetişkin Din Eğitimi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020.
- Ekici, K. Kamer. *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Işıkdöğən, Davut - Aktürk, Müberra. "Kuran Kurslarının Kadınların Din Eğitimine Katkısı (Diyarbakır Örneği)". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/ 1 (2012), 75-106.
- İnce, Abdullah. "(Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları". *Diyanet İlmî Dergi* 53/2 (2017), 149-174.
- Kartal, Emine. *Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kılavuz, M. Akif. *Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitapevi, 2005.
- Koç, Ahmet. *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005.
- Korkmaz, Mehmet. *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi Kur'an Kursları: Kayseri Örneği*. Kayseri: Tezmer, 2013.
- Korkmaz, Mehmet. *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları*. Edt: Mustafa Köylü. Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları. İstanbul: Dem Yayınları, 2018.

Kotan, Fatma. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Projesi Raporu. DİB, 2012.

Köylü, Mustafa. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2020.

Kümbetoğlu, Belkıs. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2021.

Oğul, Esra. *Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an Kursları- Toplumsal Boyut*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Özdemir, Soner. "Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye'de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi VI (II)* (2009), 126-149.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Yorulmaz, Bilal. "Kuran Kursu Öğreticileri ile Cami Görevlilerinin Okul Öncesi ve İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerine Ders Verme Durumlarına İlişkin Öz Algıları (İstanbul Örneği)". *Öneri* 10/39 (2013), 149-162.

Zengin, Hatice. *Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.